

יעקב שביט: אני במזרח ולבי במערב

על ה"מוניזם" הציוני של אב"א אחימאיר

לא "הנסיון הרוסי" והשפעה ישרה, בלתי-אמצעית וייחודית של המהפכה הבולשבי-קית הגיעו את אב"א אחימאיר לגתק את קשריו אל השמאל הציוני ולהתיצב בראש המתנגדים לתנועת-הפועלים בארץ-ישראל. עשר שנים עברו מאז מהפכת-אוקטובר עד שהצטרף אחימאיר לתנועה הרביוניסטית. בתקופה זו הספיק לעזוב פעם שניה את רוסיה, ללמד בגימנסיה עברית בליטא ולהשלים את חוק-לימודיו באוניברסיטת-אות של לייז' ווינה. בזו האחרונה קיבל אחימאיר בשנת 1924 תואר דוקטור-לפילוסופיה בעד עבודתו על "תפיסת רוסיה במחשבה של אוסוולד שפנגלר", עיסוק פילוסופי שהיתה לו השפעה מכרעת על עיצובה של השקפת-עולמו. אותה שנה בא אחימאיר לארץ-ישראל כאחד מאותם "צעירי ציון" שהשתלבו עם "הפועל הצעיר", ה"ימנית" במפלגות השמאל הציוני. הוא הורה במקומות שונים בארץ, בכלל זה בנהלל, ופירסם מאמרים רבים על דפי "קונטרס" ו"דבר". רק ב-1928 הופיע לראשונה בכינוס של פועלים רביוניסטים במושב נחלת-יהודה והחל להטביע את חותם דעותיו ה"מאקסימאליסטיות" על הצה"ר ובית"ר.

דחיית ה"השמאלה"

"הנסיון הרוסי", כתב אחימאיר ברישימה אוטוביוגרפית, שפירסם ב"דואר היום" ב-26.8.28, "פקח את עיני והתבגרותי הציבורית התאימה בזמן להתבגרותי בזמן של גיל. כאן בארץ לא הייתי שייך לשום מפלגה שמאלית". המהפכה הבולשביט היתה חוויה מעצבת לגבי התנועה הציונית כולה, אך עשר השנים שחלפו בינה לבין התרחקותו הקיצונית של אחימאיר מכל מה שתו של סוציאליזם טבוע בו ופיתוחה של אוריינטציה שאפשר לכוונתה, בעקבות ז'בוטינסקי, "אנטי-מאקסיזם בסיטונות", ריחז-זמן זה מוכיח כי לא המאורע ההיסטורי הגדול בברית-המועצות חולל את התהפוכה הרגשית והאינטלקטואלית אצל אחימאיר. בסופו של דבר, אינך מוצא במאמרי אחימאיר מלות הסתייגות מן האופי הסוטאליטארי של המשטר הסובייטי. היסוד השלילי שגילה אחימאיר בקומוניזם היה האינטרנציונליזם והאנטי-לאומיות שלו, שלגבי הציונות באה לידי ביטוי בפעולות הדיכוי והחיסול האנטי-ציוניות בברית-המועצות באמצע שנות ה-20.

בימי שבתו בווינה שמע אחימאיר את ז'בוטינסקי, אך הוא בא ארצה כחבר ב"הפועל הצעיר". "צעירי-ציון" אחרים שבאו לארץ ב-1924 באניה "ציצירין" מגמל אודיסה והשתלבו ב"הפועל הצעיר" הכריזו כעבור שנה מרד במפלגתם מעל דפי "דבר" ובינואר 1926 הקימו את "הסתדרות הציונים העמלנים", אחד מגרעיני החשובים

של הרביוניזם הארצישראלי, שהיה בין הכוחות הדוחפים לפרישה מהסתדרות העובדים הכללית. רקע פרישתו של אחימאיר מ"הפועל הצעיר" היה אפוא רקע ארצישראלי מובהק. להבדיל מן הבאים באניה "צ'יצ'רין", שהם אחימאיר בארצות הבלטיות ובמרכז-אירופה ומשם שאב את השקפתו המתפתחת על עימות גורלי ומוחלט בין לאומיות ומארכסיות. אם קודם לכן, כמוהו כז'בוטינסקי, החזיק בגירסה של "סוציאליזם לאומי" המתנגד לעקרון של מלחמת-מעמדות ואינטרנאציונליזם, הרי סמוך ל-1928 נראה לו, כמו לז'בוטינסקי, כי אין דרך לסתתו בין סוציאליזם ולאומיות. מגמות האיחוד בין "הפועל הצעיר" הנחלש והולך לבין "אחדות העבודה" – שהחלו להתבלט, מלוות חיבוטים רבים, מאז 1927 – נתפרשו לו לאחימאיר כתהליך מסוכן של השמאלה והיטמעות "הפועל הצעיר" במפלגה מארקסיסטית, מעמדיה ואינטרנאציונליסטית. אחימאיר, כז'בוטינסקי ורביוניסטים אחרים, לא היטיב להבין את מהות התהליך העובר על מפלגות השמאל הציוניות בארץ-ישראל שעה שהגדיר את תהליך האיחוד כתהליך של "השמאלה". מכל-מקום, כיריביהם מן השמאל, שיוו להם פעמים רבות את הוויכוח האידיאלי-המדיני בארץ-ישראל בדמות הוויכוח שהסעיר את אירופה של שנות ה-20. "אחדות העבודה" ו"הפועל הצעיר" התקדמו לקראת מפלגה בעלת צביון של מפלגה "סוציאל-דמוקרטית" הנושאת מס-פר קווי-אופי ארצישראליים וציוניים מובהקים. אך דוברי מפלגות אלו בשנות ה-20 וה-30 לא הגדירו את עצמם כ"סוציאל-דמוקרטים". החזיון האירופי הציג את הסוציאל-דמוקרטיה כעמדת-ביניים חלושה. באותו אופן עצמו זיהה אחימאיר את "אחדות-העבודה" – ולאחר האיחוד, את "מפא"י" – כמפלגה מארקסיסטית מעמדית, ובעי-ורון שרק תעמלן מסוגל לו התעלם מן האופי הממלכתי והלא-מעמדי של מפא"י ומתרכוזותה הגוברת בשאלות "עירוניות".

הבקורת שלו ושל ז'בוטינסקי על התרכוזות השמאל הציוני בהתישבות חקלאית נראתה מרוחקת מרחק ניכר מן המציאות של אותם ימים. מענין שדווקא מתוך נקודת-תצפית פנימית, של מורה במושב, החל אחימאיר להגיב בהתנגדות קיצונית על מה שנראה היה לו כריכוז המאמצים בחקלאות וב"ציונות קונסטרוקטיבית". את זה תיאר כמי שיוצרת טיפוס של "חלוץ מתנוון", המסתגר לו בתוך המנזר הפרחני המכונה קיבוץ, שם הוא דואג לגאולתו וגאולת קומץ אחריו, נתמך בכספי המונים יהודים בגולה, ומצמצם אגב פעילותו הסתגרנית וחסרת-התנופה את סיכויי העליה ההמונית.² דומה היה לו לאחימאיר כי השתקעות תנועת-העבודה הארצישראלית בבנין, תוך תהליך של מיסוד ואגירת נכסים חמריים ותוך טיפוח אידיאולוגיה "דו-אליסטית", נוטלת מן הציונות את הממד המדיני-הלאומי ולא פחות מכך מרדדת בה את הפאתוס הלאומי ואת תחושת הגורל והדחיפות. אחימאיר ביקש אפוא להציל את "העליה השלישית", החיה בצל המיתוס של טרומפלדור ו"הגדודים העבריים", מציפורני הסוציאליזם המגוון והמרדד ועד-מהרה נמצא שריו מחוץ למעגלותיה של זו ומוצא את עיקר אוהדיו בחוגי בית"ר, אנשי "העליה החמישית". כמאמין בלהב ביכלתה של אידיאה לעצב טוטאלית את דפוסי המציאות הביא אחי-

מאיר לתנועה הרביוניסטית, אשר לה העניק בארץ-ישראל דימוי של "ימין" פוליטי, את האמונה בכוחה של האידיאה שאותה הביא לה ז'בוטינסקי ממקור אחר, מן האסכולה ההגליאנית של בנדטו קרצ'ה.

טמפו ופריצת גדר

עוד בהיותו חבר ב"הפועל הצעיר" היו לאחימאיר ספקות באשר לכשרה של ההתישבות החקלאית לקלוט עליה המונית נוסח נורדאו. בדומה לז'בוטינסקי, אך לא בהשפעתו הישירה דווקא, מתח גם הוא אנאלוגיה שרירותית בין ההגירה הציונית וחילופי-האוכלוסים הגדולים שנעשו בין תורכיה ויוון, בסכמו את לקח ה"טרנספר" התורכית-היווני, כתב: "הקולוניזציה היוונית אינה מהפשת דרכים חדשות בסדרי החברה כמו שעושה זאת ההתישבות שלנו. היוונים אינם פורצי גדר בציבוריות. הרעיון השתפני, הלאמת הקרקע, אינם ידועים לגמרי לציבור היווני, הקולוניזציה שלהם היא יותר אינטנסיבית משלנו, הולכת בטמפו יותר מהיר, גדלה על שלנו בכמותה, אבל במובן האידיאלי, במובן של פריצת גדר בחיי הפרט והכלל, זו שלנו עולה על ההתישבות היוונית".³

לא ארכו הימים ואחימאיר נמצא מעדיף את ה"טמפו" ואת האינטנסיביות על המהפכה כנות החברתית ובחוד-החלוץ של הקידמה החברתית וההתישבות הציונית יציב את היזם הגדול איש-התעשייה. אין ספק כי השינויים הגדולים שחלו בדמוגרפיה הציונית בארץ-ישראל ו"משבר העליה הרביעית" נתנו תוקף ותנופה לריאקציה האנטי-התישבותית של אחימאיר. גם המדיניות האנטי-ציונית המחריפה והחולכת של הממלכה של המנדטורי השפיעה את השפעתה. בכל האירועים האלה של שנות ה-20 יש כדי להסביר את מעברו של אחימאיר אל התנועה הרביוניסטית, אך דומה כי אין בהם משום הסבר מספיק לעמדה הקיצונית שתפס גם בתוך תנועה זו גופה. כדי להבהיר את מגיעיו וטיבו של המהפך עלינו לעבור מהשפעתם של מאורעות היסטוריים להשפעתם של רעיונות ואסכולות היסטוריות והיסטוריוסופיות.

ניתוקו של אחימאיר מן השמאל הציוני מקביל היה במידה רבה, אם גם לא דומה, לגיתוקו של אורי צבי גרינברג מן השמאל. ב-17 ביוני 1925 כתב אצ"ג מאמר בשם "לברור סברה אחת מתמדת" בו התווכח עם עורך "דבר", ביליגסון (שעמד בוויכוח היסטוריוסופי גם עם "ברית-שלום"), וניסח את עמדת הזרם הלאומי-המשיחי: התישבות הציונית היא תנועה קדושה וקוסמית, שהתבטאה עד כה כאידיאה משיחית בתודעה היהודית, ואינה זקוקה להצדקה כלפי חוץ ומן החוץ. עמדות אלו גיסה אצ"ג בחוברות "סדן" שהופיעו בשנים 1925–1927 והקדימו את ניסוח המצע של הצה"ר ב-1925. בוועידה הראשונה בפאריז, שירתו של אצ"ג השפיעה הרבה על הפריפריה הרביוניסטית ובכלל זה על אחימאיר, אף כי יש לזכור שאחימאיר נשאר מעדיף גדול של ה"השכלה" ושל משוררי "דור-התחייה", שאצ"ג החל להסתנייג מהם מכל-וכל. אחימאיר היה ראציונליסט שהאמין בכוח גורלה של אומה כיסוד המנחה אותה משלב אל שלב בגילגוליה כתופעה נצחית על-אדמות.

בבירור רב למדי אפשר להבחין במקורות היניקה של אחימאיר. עם העיקריים שבהם נמנים מחקריו של פרופ' יוסף קלוזנר בתולדות הספרות העברית החדשה וקורות בית שני. קלוזנר פירסם ב-1929 את "ההיסטוריה הישראלית", וקודם-לכן, ב-1920, את "תולדות הספרות העברית החדשה" ואת "בימי בית שני" ב-1927. באותה שנה פירסם גם את "הרעיון המשיחי בישראל מראשיתו ועד ימינו", שהשפעה רבה היתה לו על אחימאיר (כמו גם על תפיסתו הלאומית של אברהם שטרן, כפי שבאה לידי ביטוי בסדרת מסות קצרות שהחל לפרסם ב"במהתרת" ב-1941).⁴ אך בראש-וראשונה עיצבה את השקפת-עולמו אסכולת ולהאוזן ב"בקורת המקרא" והפילוסופיה-של-ההיסטוריה של אוסוולד שפנגלר,⁵ אסכולות שקשר הדוק למדי ביניהן. "שקיעת המערב" של שפנגלר החל לצאת לאור ב-1918 וכבר שש שנים לאחר-מכן מקבל אחימאיר את הדוקטורט שלו על עבודה שנושאה הפילוסופיה האורגאניסטית-הרליטיביסטית של שפנגלר, סמיכות המעידה על התרשמות עזה.

בתפיסתו הלאומית-ההיסטורית של אחימאיר בא לידי ביטוי רוחני מרתק ומעניין גילגול נוסף של התפיסה היהודית-הנוצרית המשותפת של תמונת ההיסטוריה היהודית.⁶ אחימאיר הסכים עם ולהאוזן, שמצדו נטל הרבה מגיגה, כי היהדות ההלכית היא תוצאת התאבנותה של הדת העממית הטבעית בצורה של תורה ליגא-ליסטית. אבדן המבנה הלאומי והיציאה לגלות הולידו הסתגרות מאחרי מסגרות קפואות של נורמות דתיות ונהגים ממוסדים. כן הסכים עם תיאור המאבק בתקופת בית שני כמאבק בין צדוקים ופרושים. מוולאהאוזן ומשפנגלר נטל אחימאיר את התפיסה האבולוציונית של ההיסטוריה, ובכלל זה ההיסטוריה היהודית, אך מסקנותיו היו שונות-בתכלית ממסקנותיהם הפסימיות של ולהאוזן ושפנגלר. שפנגלר טען כי התרבות האנושית עוברת תהליך התפתחות דומה לזה של האורגאניזם החי. זהו חוק דטרמיניסטי המעביר את התרבויות האנושיות הגדולות מתקופה של ילדות וצמיחה ובחרות לתקופה של התבגרות, זיקנה וגיוון. התנוונות האומות ה"מולדתיות" היושבות על טריטוריה לאומית ומחזיקות בדתות מקומיות מתוללת את המעבר אל הדתות והפילוסופיות האוניברסאליסטיות. זה הגילגול מ"תרבות" ל"ציביליזציה". "תרבות" היא פרק-החיים האותנטי, החי, הספונטאני, המקורי והעשיר. "ציביליזציה" היא פרק-החיים של התנוונות וחוסר-האותנטיות, של ממוכנות והתאבנות. זוהי השניית תרבות/ציביליזציה, שהיא יחס משתנה של היסודות בתוך חטיבה היסטורית אחת ובין חטיבות היסטוריות שונות. שפנגלר, כידוע, גרס כי ההיסטוריה בת-זמננו מציינת את תהליך ההתנוונות של הלאומיות המערבית והעברת מרכז-הכובד של העולם אל המזרח. אחימאיר קיבל את נקודת-המוצא ושלל את המסקנות. "תרבות" היא ביטוייה המקורי של יחידה לאומית ריבונית ואילו "ציביליזציה" היא הביטוי ליחידה קוסמופוליטית לא-מקורית. האנושות על-פי אחימאיר עומדת מראשיתה בסיון של עימות בין "עקרון התרבות" ו"עקרון הציביליזציה". זהו עימות חיצוני, בין "תרבות" לבין "ציביליזציה" שמחוצה לה ובין יסוד ה"ציביליזציה" ויסוד ה"תרבות" הקיים בכל חטיבה אנושית.⁷

הצינון כ"עקרון קולטורי"

תפיסתם ההיסטורית של ולהאוזן ושפנגלר הוציאה פסק-דין שלילי על ההיסטוריה היהודית בת-זמננו. דווקא מאסכולה דטרמיניסטית-אבולוציוניסטית זו יצא אחימאיר בתפיסת-עולם מהפכנית ואופטימית. האסכולה ה"קופרניקית" של שפנגלר נתנה לו הסבר לתפיסת היהדות כחטיבה אנושית-היסטורית הפועלת על-פי דינאמיקה משלה, בלתי-תלויה (אף כי זהה) בדינמיקה של חטיבות אחרות. לגביו, הצינון היא תהליך מהפכני המעביר את היהדות מממד ה"ציביליזציה" לממד ה"תרבות". זוהי העברה כפולה: הצינון מהווה את היהודים והיהדות אל הקרקע הטריטוריאלי-לית-הלאומית שלה ומשחררת את היהדות מהתיאולוגיה הקפואה אל היסוד המדיני. בתוך השאר, הרי זה תהליך של ניתוק מן הציביליזציה הנוצרית-המערבית העומדת בסיון התגברותו של "העקרון הציביליטורי": הצינון הלאומית פירשה ניתוק פיוזי בין יהדות לבצרות ועימות בין המערב ה"ציביליטורי" והצינון ה"קולטורי". כמו קלצ'קין, שספרו "שקיעת החיים" יצא לאור בברלין ב-1925, סבר גם אחימאיר כי הצינון היא הצלת היהדות מגיוון "ציביליטורי" והעברתה לקיום לאומי ריבוני על טריטוריה לאומית עם שפה לאומית, קיום בו תתחדש חיותה הגנוזה של היהדות. "הצינון בתוך תוכה היא תופעה חילונית, אנטי-תיאולוגית... יונקת מן המשיחיות-היסוד המדיני של ישראל".⁸ היא רנסנס של יסוד ה"סייפא" שביהדות, יסוד אימננטי לה ששקע בתוך יסוד ה"ספרא", אף כי בא לעתים לידי ביטוי בהתפרצויות משיחיות שסימנו ערגה אל הממד הלאומי שביהדות.

התנגדותו של אחימאיר לשמאל הצינוני ולסינתזה של ציונות וסוציאליזם נוצקה בתוך מסגרותיה של תמונת היסטורית זו. הסוציאליזם והקומוניזם היו לגביו אחימאיר ביטוי היסוד ה"ציביליטורי" המשתלט על אירופה, ואילו הצינון תופעה "קולטורית". כשם שהיהדות עמדה בעימות עם האימפריאליזם הקוסמופוליטי הרוסי, כך בראשית המאה העשרים היא עומדת בעימות עם הקוסמופוליטיות הסוציאליסטית-המארקסיסטית. לא ייתכן מיוזג בין השניים. השמאל הצינוני מאפשר ליסוד ה"ציביליטורי" לבלוע את היסוד ה"קולטורי" ובכך לשים קץ למעשה ההיסטורי המהפכני של הצינון כתנועת-שיחור של הלאום ושל היהודי שביהודי.⁹ אחימאיר לא חרד מפני התוצאות האפשריות של המעבר מיהדות עדתית ותיאולוגית ליהדות לאומית וטריטוריאלית. אדרבה, הוא חרד מפני אי-השלמתו של תהליך הרנסנס והמהפכה עד תומו. בהריפות רבה הצביע על כך שהצינון החילוני הוא הדרך האחת והיחידה להצלה פיוזית ורוחנית של יהודי הגולה מהשמדה ושמד.

המדד הדמונטי-הלאומי

נראה לנו כי בלכתו אל ה"ימין" נטל עמו אחימאיר כמה וכמה ממורשות השמאל, ובתוכן הממד הלאומי-הרומנטי, ש"פועלי ציון" בני "העליה השנייה", היו ספוגים בו. מורשה זו אנו מוצאים באחדים מן הדימויים והסמלים הלאומיים בהם השתמשו הן "פועלי ציון" והן אחימאיר ו"התנועה הלאומית". "פועלי ציון" המאקסימליס-

טיים ראו בשפה לאומית ובטריטוריה לאומית יסוד להתחדשות אומה יהודית חדשה וראו את סמלי הריבונות והממלכתיות עולים מנופה של ארץ-ישראל, המשולב זכרונות היסטוריים. "הבריונים ונושאי-כלי בר-כוכבא", אמר זרובבל ב-1912, "היו הלוחמים האקטיבים האחרונים בעד החופש המדיני...".¹⁰ שירו של יעקב כהן, הפותח "בדם ואש", שנכתב ב-1903, היה מקובל תחילה על "השומר", עשרים שנה קודם שנתן את המוטו ל"ברית-הבריונים". תהליכי ה"השמאלה", הקונסטרוקטיביזם וה"מיסוד", שאותם זיהה אחימאיר בתנועת-העבודה הארצישראלית, נראו לו ממייתם את הממד הלאומי-הרומנטי שבציונות כשם שהם מחסלים את הממד המדיני-החר-צילאני והממד הצבאי. שיצרו טרומפלדור וז'בוטינסקי.

מורשת השמאל ב"מין". המאקסימליסטי

לא היתה זו המורשת היחידה שנטל עמו אחימאיר מן השמאל, המאקסימליסטי והציוני, כשהחל לכוון את עטו כפובליציסט ותעמלן נגד מפא"י וההסתדרות הכללית. הנה כך יכולים אנו שוב ללמוד כי מהפך, כל כמה שיהיה דראמטי וקיצוני, לעולם אינו משחרר אדם מיסודות שונים ואוריינטציות שונות של עברו. אחימאיר למד מן המהפכה הבולשביקית את הצורה, אך לא נעלם ממנו אפיה של המהפכה. אחי-מאיר למד ממהפכת אוקטובר-ומכשלונו של קרנסקי-על כוחה של עילית מהפכנית ומאורגנת היטב לכבוש מוקדי שלטון ועצבי-מימשל ולחולל מהפכה המונית. אחי-מאיר ראה בעילית המהפכנית אותו גוף מגובש המחולל היסטוריה בכוחה של האי-

דיאה המהפכנית וגורר אחריה את ההמונים ואת הרחוב. מן הקומוניזם העולמי והארצישראלי למד אחימאיר להעריך את המארטירולוגיה והקונספירציה המהפכנית של השמאל, הסגפנות וההתמסרות למטרה, ההקרבה האי-שית והנכונות לסבול. אפיה המארטירולוגי והקונספירטיבי של "ברית-הבריונים" היה קלוש למדי, ומזור לקרוא ממרחק-זמן את התיאורים המפריזים בערכה או מגזימים עד כדי גיתוך בהעזתו והקרבתו-העצמית של אחימאיר. אחימאיר היה מהפכן שהצטיין בלהט אינטלקטואלי יותר מאשר בכישורים פיזיים ורוחניים של מהפכן מעשי, והתנהגותו האישית היתה לעתים ניגוד גמור לתפיסת המהפכן העולה לגרדום גם על לא עוול בכפו כדי להיעשות קדוש מהפכני.

אחימאיר לא המשיך בארץ-ישראל במסורת המהפכנית-השמאלית וודאי לא את המסורת הקונספירטיבית של ניל", שהוא היה בין מטפחיה. למעשה נקטה "ברית-הבריונים" שיטות של מרי עממי והפגנות סמליות ופאסיביות. דומות לאלו שהנהיג גאנדי, שאותו העריך אחימאיר בימי חברותו ב"הפועל הצעיר" ועליו הלעיג לאחר-מכן.¹¹ התיאוריה המהפכנית שלו היתה דואליסטית. מכאן הערצת האסטרטגיה הלנינית ומכאן השפעת ההיסטוריה של "בית שני" והמהפכנות הפוסט-בולשביט, אמונה בכוחו של טרור אישי הפוגע בנושאי השלטון וסמליו לחולל תמורה היסטורית. ב"מגילת הסיקריקין", שכתב אחימאיר כנראה ב-1926, בעודו חבר ב"הפועל הצעיר", בולטת הפילוסופיה האנטי-מאקסימליסטית. הרואה במעשי הפרט את היסוד

הדומיננטי במעש ההיסטורי. אין ב"מגילת הסיקריקין" הסתייגות מטרור אישי. כפי שסובר פרופ' יוסף גדבה במבוא שהקדים לכרך השלישי של כתבי אחימאיר.¹² המשפט המתאר את הטרור האישי כטקטיקה מהפכנית שהיא ביטוייה של חברה חולה אינו מביע הסתייגות מטרור, שהרי אחימאיר תיאר את החברה העולמית והחברה היישובית כחברה חולה. אצל חברי בית"ר בארץ ובחוץ-לארץ היה אחי-מאיר "ראש הסיקריקים" ו"בריון המאה ה-20".

הדגם הפאשיסטי

תוך נסיון אינטנסיבי וחריף להתנער מכל מורשת שמאלית מצא אחימאיר מפלט בפאשיזם. האיטלקי וראה בו דגם לחיקוי, כוח לאומי יחיד המסוגל להתיצב מול גל הקומוניזם הגואה. הפאשיזם היה לאחימאיר ביטוי לעקרונ ה"קולטורלי" ואילו הקור-מוניזם-ליסוד ה"ציביליזטורי". בציונות ראה תופעה לאומית וזה עם הפאשיזם, אותו תיאר תיאור מעוות כ"מלחמת-שיחרור לאומית". אחימאיר נתפס לשלושה מיסודותיו של הפאשיזם האיטלקי: האידיאולוגיה האנטי-מערבית, עקרון-המנהיג, ותפיסת הנוער והנעורים כמקור העצמה והחיוניות של אומה. חברי הצה"ר בארץ-ישראל ראו בנטייתו הפרו-פאשיסטית של אחימאיר מגמה מסוכנת, ומסתבר כי פעמים רבות גילו את אנוו של ז'בוטינסקי על האוריינטציה הפרו-פאשיסטית של אחימאיר. האפולוגיקה של חלק מן ההיסטוריוגרפיה הריביוניסטית בענין זה היא קלושה ומושמצת בלב-ולב.¹³ אין כאן שאלה של הערכה למשטר מסוים באירופה. אחימאיר לא רק הצהיר על אהדה למשטר הפאשיסטי אלא שאף לחקות את הדגם הפאשיסטי ביישוב העברי בארץ-ישראל ובתוך התנועה הריביוניסטית גופה. הריאקציה האנטי-סוציאליסטית שלו נהפכה בתנופתה להיענות חיובית לפאשיזם של סוף-שנות ה-20 וראשית ה-30, תוך תיאור פשטני של הפאשיזם האיטלקי. אנב, נכונות זו לחקות דגם אירופי יש בה כדי להציב סימן-שאלה נוסף על אפיו של ה"מוניזם" הציוני של אחימאיר, שלגביו היה פירושו שאיבת רעיונות ודגמים חב-רתיים מתוך המסורת וההיסטוריה היהודית בלבד.

הדיכטומיה בצה"ר ובבית"ר

הגדבך המרכזי במצע המדיני של הריביוניזם היה הפעלת לחץ ושיכנוע על ברי-טניה כדי שתחזור ל"הצהרת בלפור" ו"למשטר קולוניאלי" בארץ-ישראל. היסוד הריאליסטי בתכנית זו אינו מעניינו כאן. אולם בפני הריביוניזם עמדה, כתוצאה מתפיסה מדינית זו, שאלה מכרעת: מה לעשות בארץ-ישראל עד שתשתכנע בריטניה? איך ינצל הזמן הארוך והיקר שיחלוף עד שתשא תשאפה המדינית את פניה? הריביוניזם הארצישראלי הקיף מפלגה (הצה"ר), תנועת-נוער (בית"ר) וחוגי נוער קרובים אחרים, והסתדרות-עובדים לאומית. אלה לא היה בהם כדי להיות מכשיר-לחץ או מוקד-כוח. דומה היה כי דווקא "ברית הבריונים", על חול-שתה וכשלונה, ציינו את הדרך בה יכולה "התנועה הלאומית" לנצל את משך

השהות: הכנתם של חוגים מחתרתיים.

"ברית הבריונים" היתה גוף זעיר, בלתי-מגובש ומעוט-חשיבות. היו חילוקי-דעות בקרב חבריה בשאלת היחס ל"תנועת העבודה". לא היא ולא פעולותיה לא יכלו לשמש-דגם לארגון מהפכני חשאי. לא עמידה בראש "ברית הבריונים" הופכת את אחימאיר לדמות חשובה בהיסטוריה הארצישראלית אלא החותם שהטביע על הלכיד הרוח ותפיסת-העולם של הצה"ר ובעיקר של בית"ר. מאז 1928 נתן אחימאיר ביטוי לשניות של התנועה הרביוניסטית. אחימאיר דחה את עמדתו של ז'בוטינסקי שהצה"ר היא "תנועה מדינית חוקית בממדים עולמיים" המתבססת על פעולות ליגאליות בלבד.¹⁴ אחימאיר זכה ליחס אמביוואלנטי מצד ז'בוטינסקי. ז'בוטינסקי קבע כי הצה"ר אינו יכול ליטול עליו אחריות למעשי אחימאיר, שאותו העריך הערכה אישית חיובית, אך הוא טען גם כי אחימאיר מבטא הלך-רוח לגיטימי של מאקסימליזם ומהפכנות בשורות הרביוניסטים אף כי אין מקום למיסודו וארגונו של הלך רוח זה, שכל ערכו בספוגטאניות ובאימפוליטיבות.¹⁵ בכך, כמובן, שלל צורה של ארגון חשאי ובלתי-ליגאלי. ז'בוטינסקי אף חשש מפני הדימוי שדבק בצה"ר כתוצאה מפעילותו של אחימאיר, אף כי לא קשה לראות כי היתה בו גם ערגה רבה לביטוי מהפכני ולטיפוס של היהודי הלאומי המורד—מן הבחינה האידיו-אית והאסתטית כאחת. הרביוניזם, סבר ז'בוטינסקי, צריך גם לארגן תערוכות מס-חריות וגם לזרוק פצצות. אך ביחס אמביוואלנטי זה הכריעה את הכף האוריינטציה המדינית היסודית של ז'בוטינסקי, הקובעת קו של פעולה ליגאלית ומדינית.

הצה"ר בארץ-ישראל הזהיר ודחה את ה"סאנקילוטיות" של "רוח אחימאיר" ואף גייס לעזרתו גימוקים "מאקסיסטיים" כשדובר נכבד שלו טען נגד אחימאיר כי לנין היה קורא לניסוחה של עמדה קיצונית בצורה הגיונית "מחלת-ילדות של השמאל-יות".¹⁶ ולא בכדי גויסו טיעונים מן הפראזיולוגיה השמאלנית. לאחר 1935 נחלש כוחו של האגף המאקסימליסטי בצה"ר הארצישראלי עם שפרש אחימאיר למעשה מפעילות ומרכז-הצה"ר בארץ-ישראל עשה כל שביכלתו למנוע את חידוש פעילותם של אחימאיר וחבריו. דעיכת "ברית הבריונים" והלך-הרוח האקטיביסטי היתה ני-גוד בולט להרגשת-הכוח של חברי "ברית הבריונים" ב-1932, כאשר רמז י. ה. ייבין לז'בוטינסקי כי קל יותר להדיח את ז'בוטינסקי מן הרביוניזם מאשר את אחימאיר ואותו עצמו. "בכל אופן... בשטח ארץ".¹⁷

ההיסטוריוגרפיה הרביוניסטית נוטה לטשטש מחלוקת מהותית זו. פתרונו הדחוק של ז'בוטינסקי, שהרביוניזם יכול להכיל תחת קורת-גג דעות והלכיד-רוח שונים, עמד בניגוד גמור וחשוב לשיטתו ה"מוניסטית" של ז'בוטינסקי עצמו, שתבעה לרכז את כל הכוחות להשגת המטרה הלאומית ולשעבד לכך אינטרסים "חלקיים". "ארגון תערוכות" והטלת פצצות לא תמיד יכלו לדור בכפיפה אחת תחת אותה קורת-גג והפריעו זה לזה. משעה שנמצא ז'בוטינסקי חייב להצהיר על הלגיטימיות של אסטר-טגיה דואליסטית לא זו בלבד ששמט את הקרקע מתחת התנגדותו התקיפה והמרה לדואליזם של השמאל הציוני אלא אף הכשיר את הקרקע לקונפליקט הפנימי בתוך

הפריפריה הרביוניסטית בין האסטרטגיה הליגאלית והאסטרטגיה המתחתרתית. המיתח בין ז'בוטינסקי לאחימאיר בישר את הקרע והפלוג בשורות האצ"ל ב-1940 אך לא פחות מכך את התרחקות האצ"ל מאז 1937 מן הצה"ר והצ"ח. התנגדותו של אחימאיר לכל מימסד, ארגון בעל אינטרסים וטכססנות פוליטית, המס-תיימת בהקמתם של מימסדים פוליטיים עצמאיים, הקבילה במידה ידועה לתמונת-העולם ההיסטורית שלו. ארגון מפלגתי ליגאלי הוא בבואה לעקרון ה"ציביליזטורי", הממופן והמתאבן ואילו הגוף המהפכני הספוגטני הוא בבואה לעקרון ה"קולטורי", הספוגטני והיוצר. במידה רבה הציג אחימאיר הן את השניות של הרביוניזם והן את חולשתו כגוף פוליטי אפקטיבי ובעל הישגים ממשיים לשיטתו-הוא.

האוריינטציה על בריטניה בשקיעתה

אחימאיר היה ראשון שהביע הסתייגות מן האוריינטציה המדינית הכל-בריטית של ז'בוטינסקי, אך ממש כמוהו לא יכול היה גם הוא להציע אוריינטציה מדינית אחרת. בשנות ה-20 וה-30 לא היה שונה מז'בוטינסקי בענין זה. הוא דחה את נבואת ה"שקיעה" של שפנגלר והודעו מבשרת עלייתו של המזרח. בכל סיכסוך בין מז-רח למערב, קבע, תהיה הציונות על צד המערב, נגד ה"גייטיבים" של המזרח. בציר-נות ראה את נושא-הדגל של תרבות המערב באסיה. "עם ישראל הוא עם מערבי, העם המערבי בה"א-הידיעה. אכן, אחימאיר היה במזרח, אך לבו, כלבו של ז'בו-טינסקי, היה במערב, אף שהמערב לא הצטייר לשניהם באותה צורה. בדאגה רבה השקיף אחימאיר על ירידתה של האימפריה הבריטית ותיאר בצבעים חיוניים את תפקידה הציביליזטורי. רק בשנות ה-40 החל המעבר מן האנגלופיליות אל האנגלו-פוביה ומעניין כי זו קיבלה תוקף כשהיה הלייבור בשלטון בבריטניה, אך גם אז ראה אחימאיר בציביליזציה המערבית העירונית-התעשייתית דגם לחיקוי. הלח"י בכרו-זיו הצביע יפה על שניות זו של אחימאיר, שיצא נגד האדמיניסטרציה המנדטורית בארץ-ישראל ובתוך כך הילל ושיבח את תפקידה החיובי והנרצה של האימפריה הבריטית במזרח. חולשתה של בריטניה היתה סימן לדאגה—אך עם זאת פתח לסיפוי כי האימפריה השוקעת תרצה בסיועה של ציונות לאומית חזקה בארץ-ישראל, החשובה לה כל-כך. צריך רק לשכנע את בריטניה שהציונות היא כוח לאומי וצבאי בעל איכות סגולית החיונית לעתידה של האימפריה הבריטית והציביליזציה המער-בית כולה על פתחם של אסיה והמזרח. אכן, ה"מוניזם" של אחימאיר מתגלה לנו כבעל מוצא מעורב ובעל תוכן מעורב והוא מבטא יותר הלך-רוח ותפיסת-עולם פשטנית, שהיא במידה רבה תוצר של תגובה שלילית וחיפוש-דרך יותר מאשר אידיאולוגיה שלמה ומגובשת.

סלקטיביות שפניה לאקטואליזציה

לא נגענו כאן בצדדים אחרים של פעילותו הפוליטית וההגותית של אחימאיר אלא באנו להצביע על מוצא השקפותיו ותכנון. אחימאיר מעניין את חוקר תולדותיו

של היישוב העברי בארץ-ישראל כמי שתרם יותר מכל, משך קרוב לעשר שנים, לעיצוב הפן המאקסימליסטי והמהפכני של התנועה הרביזיוניסטית וכמתווה הדרך להתפתחות פנימית בתוכו כעבור שנים לא מעטות. לא פחות מכך אחימאיר חשוב משום שעמד במרכז פרשה מסוערת של התנצחות פוליטית ואידיאית בין שמאל ו"ימין", בשנים טעונות רוש ולענה של התקפות ארסיות בכתב ושל אלימות לא מעטה. דומה כי בבואה של אירופה שנשתקפה בארץ-ישראל בעיני היהודים הפוליטיים והאידיאולוגיים החריפה מאבק זה למעלה מכפי שיעורו הסגולי ובכך הטביעה חותם לאורך-ימים על חיי היישוב העברי ואחר-כך גם של מדינת-ישראל. את החוקר מעניין אחימאיר גם כאב-טיפוס אפשרי של אדם העובר ממחנה למחנה בקיצוניות רבה בלי להשתחרר מפמה מורשות עבר וכטיפוס של אידיאולוג מהפכני שהאינטלקט המהפכני שלו מקדים בשיעור גיפר וטראגי את כשרונו המהפכני ומעט שיו המהפכניים, הן משום אפיו הן משום מסיבות הזמן. היריבות האידיאולוגית המרה, ולאחר-מכן מישקיעה הכבדים של פרשת ארלוזורוב, שיקעו את אחימאיר בכתיבה פובליציסטית שכולה תעמלנות ופשטנות. כחלוף רוח-הסערה נראים היום רבים ממאמריו לוקים בתיאור מעוות של המציאות ובהיסטוריוסופיה שטחית. הוצאת כתבי אב"א אחימאיר היא יומה פרטית של בני המשפחה ושל מוקירי זכרו. המאמרים נבחרו בסלקטיביות מרובה ועברו "שיפוץ" לשוני, מתוך רימוז אל האקטואלי שבדבריהם. כך הוחמצה, כמדומה, הזדמנות בלתי-חוזרת לתת מבחן מסודר כהלכה וראוי-לשמו של הפובליציסטיקה של אישיות מעניינת ושנויה במחלוקת. המוציאים-לאור ביקשו לשרת את דמותו של האיש כמו שהיא מצטיירת בעיניהם ולא את ההיסטוריוגרפיה.

הערות

1. אצל י. אופיר, ספר העובד הלאומי, עמ' 37–34.
2. ראה, למשל, במאמרים: "על ה'פסיפטי-פטי' האידיאולוגי" מן ה'16.12.32, בחציונות המהפכנית, ע' 75; "ערב 'העליה החמישית'" מן ה'7.2.30, שם, ע' 35; "שתי שיטות בציונות", מן ה'20.9.46, שם, עמ' 205–200.
3. "קונטרס", קפה, כרך ט, ע' 15.
4. "במחתרת", גליונות ד–ה, תש"א.
5. Prolegomena Z. Geschichte Israels יצא לאור ב'1899. לעברית תורגם בתרפ"ה. בתרפ"ה פירסמו מ. סולוביצ'יק וז. רובשוב את תולדות בקורת המקרא. Der Untergang des Abendlande יצא לאור לראשונה ב'1919 ועד 1922.
6. ראה בספר "גיגוד מתוך שותפות" בספרו של אוריאל טל, יהדות ונצרות ב'רייך השני', הוצאת-ספרים ע"ש י. ל. מאגנס, האוניברסיטה העברית, ירושלים, 1970, עמ' 171–140.
7. ראה מאמריו של אחימאיר "הנצחון הקדמון של הבינלאומיות" מן ה'24.12.1943, שם, עמ' 269–263; "נס חנוכה בעבר ובהווה", מן ה'19.12.1941, שם, עמ' 258–255.
8. "חיונות" ביהודה ו'יהדות' ביוון, מן ה'22.7.1932, שם, עמ' 239–235.
9. איגרת השמר, תרצ"ז.

10. ראה במאמרו של יוסף גורני, "היסוד הרומנטי באידיאולוגיה של 'העליה השנייה'", אפופות, ינואר 1966, ע' 59.
11. ב"קונטרס" קה, כרך ט, עמ' 21–19. ו'מה יש ללמוד מגנדי ז", מן ה'9.12.1932, חציונות המהפכנית, עמ' 72–69. ראה תגובת הכותב בהמשך, סיון (א) תש"ז.
12. הטקסט של "המגילה" בברית הבריונים, עמ' 223–127. המבוא של י. נדבה, שם, עמ' נה–נז. ראה יחסו של אצ"ג לסיקריקין ב"העם", 11.6.1931 וב"המדינה", שבועון בית"ר בריגה, מ'12.2.1933 ו'19.2.33.
13. ראה במבוא של נדבה, שם, עמ' מא–נג ובספר בית"ר, עמ' 262–256. ראה גם אצל שכטמן, ספר שני, עמ' 285–283 וכן "במחתרת", תמוז תש"ז.
14. אחימאיר, המשפט, ע' 84; 221–220. הוא זיהה בצה"ר שלושה כיוונים: היורדי, הפוליטי והמהפכני, שהוא מיצגו.
15. ז'בוטינסקי, נאומים, עמ' 154–153. ראה גם שכטמן, כרך שלישי, ע' 226. ראה גם במכתב ממרכז הצה"ר בא"י לוועד-הפועל העולמי של הצה"ר בפאריז מן ה'7 בפברואר 1935, ארכיון ז'בוטינסקי, תיק סימול 69/10/7.
16. ב. ויינשטיין ב"העם", גליון יט, ל' ניסן תרצ"א.
17. מכתבו של ייבין ותגובתו החריפה של ז'בוטינסקי מצוטטים במבוא של י. נדבה לחציונות המהפכנית, עמ' לו–לח.

ביבליוגרפיה

- אחימאיר, אב"א, יודאיקה, הוצאת 'אנקור' תל-אביב; חציונות המהפכנית, הוועד להוצאת כתבי אחימאיר, תשכ"ו; המשפט, תשכ"ח; ברית הבריונים, תשל"ב, עם מבוא של פרופ' יוסף נדבה; אגרת השמר, דפוס רוהלד, תרצ"ז.
- אופיר, י., ספר העובד הלאומי, הוצאת הוועד-הפועל של הסתדרות-העובדים הלאומית, ת"א, תשי"ט.
- בן-ירוחם, ח., ספר בית"ר, כרך א, הוועד להוצאת ספר בית"ר, ירושלים–ת"א, תשכ"ט.
- בן-זכאי, י., נגד קבוצות השורר, בהוצאת מרכז מפלגת פועלים השומר-הצעיר בארץ-ישראל, 1946.
- "ברית הבריונים", חוברת בהוצאת ארכיון ז'בוטינסקי, תשל"ג.
- גורני, יוסף, הסתדרות ציונית פוציאלית של פועלי איי "אהדות העבודה" 1930–1919: היסודות האידיאולוגיים והשיטה המדינית, חיבור לשם קבלת תואר דוקטור-לפילוסופיה, הוגש לסינאט של אוניברסיטת ת"א, תשל"א.
- Oswald Spengler, *The Decline of the West*, Abridged edition by Helmut Werner, George Allen & Unwin Ltd., London, 1961
- רכב, שלמה, ז'בוטינסקי ותלמידיו, "בשער", ספטמבר 1962, שנה ה, 5 (54), עמ' 29–20.
- שכטמן, יוסף ב., זאב ז'בוטינסקי, פרשת חייו, ספר שני, תרגום: דוד סיון, הוצאת קרני, ת"א, 1959.
- Schechtman, Joseph B.—Benari, Yehuda, *History of the Revisionist Movement*, volume I (1925–1931), Hadar Pub. House, Tel-Aviv, 1970
- החלק השני של ספר זה, העתיד עוד לצאת לאור, מכיל פרק רחב על "ברית הבריונים".